

14.3.2023

Oikeusministeriö

Oikeusministeriön lausuntopyyntö

Lausuntopyyntö: Arviomuistio etäyhteyksistä oikeudenkäynneissä

Lapin kärjäoikeus kiittää tilaisuudesta antaa lausunto ja lausuu kunnioittavasti seuraavan.

1. Etäyhteyssääntelyn yleisistä reunaehdoista

Muistiossa on ansiokkaasti eritelty niitä vaatimuksia, joita ihmisoikeussopimuksista, prosessioikeuden periaatteista ja oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin johtuu oikeudenkäynnin muodolle. Esille on lyhyesti otettu myös menettelymuodon vaikutus tuomioistuimen arvovallalle. Kärjäoikeuden näkemyksen mukaan tuomioistuimen arvovallalla tai tuomioistuimen yhteiskunnallisella tehtävällä on kuitenkin tärkeämpi merkitys.

Tuomioistuinprosessi on vanhastaan nähty osana yhteiskunnan sanktiojärjestelmää. Oikeusprosessi voi käynnistyä rikoksen johdosta ja on osa niitä haitallisia vaikutuksia, joita rikoksentekijälle rikoksesta aiheutuu. Vastaavasti siviiliasiassa tuomioiden täytäntöönpanovaikutuksen on ajateltu edellyttävän muodollista prosessia, jossa seuraamukset vahvistetaan. Kysymys on siis siitä, millä tavoin yhteiskunta reagoi esimerkiksi rikoksen johdosta tai siviilioikeudellisen velkomusvaatimuksen johdosta. Kaarle Makkonen puhui aikoinaan reaktiotapanormeista.

Nykyinen tekninen kehitys mahdollistaa hyvin vaivattoman prosessin, jota voi hoitaa esimerkiksi työmatkan aikana kännykällä metrossa. Toisaalta edelleen vaaditaan asianosaisen henkilökohtaista läsnäoloa istunnossa eräissä asioissa. Oikeudenkäynnin pelisäännöt ovat varmaankin osa yhteiskunnan koheesiota, eli yhteiskuntaa koossa pitäviä sosiaalisia sitoumuksia, joilla on merkitystä yhteiskunnan turvallisuuden, oikeussuojan ja oikeusrauhan kannalta.

Yhteiskuntapoliittisesti pitäisi ratkaista se, millainen sanktiojärjestelmä Suomeen halutaan. Kansainvälisessä vertailussa on havaittavissa, että esimerkiksi Saksassa ollaan varsin pidättyväisiä luopumaan oikeudenkäynnin muodoista. Jossain muualla kustannuksia alentaviin teknisiin mahdollisuuksiin tartutaan innokkaammin. Esimerkiksi Norjassa oikeudenkäynti etäkokouksena ei näyttäisi juurikaan eroavan arkisesta skype-palaverista.

2. Tulisiko tuomarilla olla mahdollisuus osallistua käsittelyyn etäyhteydellä? Mitä edellytyksiä sille tulisi asettaa? Missä istuntopaikka tällöin olisi ja miten käsittelyn julkisuus tulisi turvatuksi?

Voiko tuomari osallistua käsittelyyn etäyhteydellä? Sääntöjen asettaminen tuomarin etäosallistumiselle on helppoa sen jälkeen, jos pystytään poliittisesti päättämään, millainen sanktiojärjestelmän pitää olla. Toistaiseksi voisi ajatella, että tuomarin osallistuminen etäyhteydellä on tarkoituksenmukaisuus- tai soveliaisuusharkintaa, joka muuttuu ajan kuluessa ja tekniikan kehittyessä.

Valmistelun hoitaminen etäyhteydellä on usein käytännöllistä ja sitä tehdään paljon. Jos kaikki asianosaiset osallistuvat etäyhteydellä, on myös tuomarin osallistuminen etäyhteydellä perusteltua. Jos taas joku asianosainen haluaa olla läsnä istuntopaikalla, tulisi tuomarin olla siellä myös. Tosin on ollut myös sellaisia oikeudenkäyntejä, joissa asianosaiset ovat toisella paikkakunnalla istuntosalissa ja tuomioistuimen kollegio toisella paikkakunnalla istuntosalissa. Näissä tilanteissa yleisöjulkisuus on helppo toteuttaa.

Pääkäsittelyn osalta kysymys on vaikeampi. Tuomioistuimen arvovalta, oikeudenkäynnin julkisuus, luottamus tuomioistuimeen, lain kunnioitus ja koettu oikeudenmukaisuus ovat käsitteitä, jotka liittyvät ennen muuta pääkäsittelyyn ja osoittavat, että oikeudenkäynnin muoto ei ole pelkästään tuomarin ja asianosaisten välinen asia, vaan oikeudenkäynnillä on yhteiskunnallista merkitystä.

Nykyisten arvojen ja sääntelyjärjestelmän valossa voisi edellyttää, että asian ratkaisemiseen osallistuvat tuomarit ja lautamiehet ovat paikalla samassa istuntosalissa pääkäsittelyn ajan. Istuntopaikka siis tarvitaan ja kollegiaaliseen päätöksentekoon kuuluu neuvottelu, joka luontevasti tapahtuu saman pöydän takana istuen. Tosiasia on kuitenkin, että tuomioistuimen neuvottelu ja oikeudenkäynnin läpivienti onnistuvat etäyhteydellä teknisesti jokseenkin yhtä hyvin kuin istuntosalissakin.

Nykyisessäkin tilanteessa voisi olla tarpeen sallia tuomarin etäosallistuminen muualta kuin istuntopaikalta, esimerkiksi oikeudenkäynnin läpiviennin turvaamiseksi äkillisten syiden vuoksi.

Yleisöjulkisuus toteutuu istuntopaikalla luontevasti. Usein sillä on lähinnä yhteiskunnallinen merkitys. Istunnoissa ei useinkaan ole yleisöä. Olisiko yleisöjulkisuus nykytekniikalla toteutettavissa jotenkin modernimmalla tavalla niin, ettei sen takia tarvittaisi istuntopaikkaa, vaan oikeudenkäynti voitaisiin toteuttaa etäyhteyksin?

3. Onko tarpeellista edellyttää kaikissa tilanteissa sitä, että asianosainen suostuu itse etäyhteyden käyttöön?

Käytännössä ei ole ollut juurikaan ongelmia sen suhteen, etteikö asianosainen suostuisi etäyhteyden käyttöön. Taustalla lienee ajatus siitä, että jokaisella tulee olla oikeus kohdata tuomarinsa. Voisi ajatella, että kohtaaminen voi tapahtua myös etäyhteyden välityksellä. Kyse on tälläkin tavalla välittömästä kohtamisesta, jossa on näkö- ja puheyhteys.

4. Ovatko laissa säädetyt lisäedellytyksen henkilön kuulemiseksi todistelutarkoituksessa videoneuvotteluyhteyttä hyödyntäen edelleen tarpeellisia?

Uskottavuuden arviointia koskeva edellytys tulisi poistaa (OK 17 luku 52 § 1 mom 3 kohta).

Korkein oikeus on lukuisissa näytön arviointia koskevissa ratkaisuisaan todennut, että nykyisin vallitsevan oikeuspsykologisen käsityksen mukaan henkilötodistelun luotettavuutta ei voida juurikaan perustaa henkilön puhetavasta, ilmeistä ja eleistä taikka tunnereaktiosta oikeudenkäynnissä tehtävien havaintojen ja vaikutelmien varaan, vaan merkitystä tulee antaa kertomukselle itsessään, kuten kertomuksen keskeisen sisällön johdonmukaisuudelle, realistisuudelle ja muuttumattomuudella sekä yksityiskohtaisuudelle. (mm. KKO 2013:96, kohta 8)

Nykyinen OK 17:52.1:3 on ilmeisesti perua aikaisemmin voimassa olleesta OK 17 luvun 34 a §:n 1 momentin 2 kohdasta, joka on tullut voimaan vuonna 2003. Tuon säännöksen esitöissä (HE 190/2002 vp s. 31) on todettu olevan selvää, että todistajan välitön kuuleminen tuomioistuimessa läsnä olevana antaa tuomioistuimelle parhaat mahdollisuudet arvioida hänen kertomuksensa uskottavuutta. Myöhempi oikeuspsykologinen tutkimustieto on edellä mainituin tavoin muuttanut tuota käsitystä ja siten oikeudenkäynnin välittömyydelle ei ole enää sellaista tietoteoreettista perustelua, jolle vuoden 1993 oikeudenkäyntimenettelyn uudistus viime kädessä perustui. Tätä näkökulmasta todistelun vastaanottaminen puhelimitse käy yhtä hyvin kuin videollakin.

5. Tulisiko tavanomaisia säännöksiä poissaolon seuraamuksista ja pakkokeinoista soveltaa etäyhteyksiä käytettäessä nykyistä laajemmin?

Videoneuvottelun osalta voidaan nykyisinkin soveltaa pakkokeinoja, jos on kutsuttu kuultavaksi viranomaisen luona. OK 17:41 § mukaisia pakkokeinoja ei voi kuitenkaan käyttää, jos on kutsuttu kuultavaksi puhelimitse tai videoneuvottelua käyttäen esim. oman koneen välityksellä. Oikeudenkäyntien toteutumisen turvaamiseksi pakkokeinojen ja muiden seuraamusten (uhkasakko) käyttöä tulisi laajentaa myös näihin.

Lapin käräjäoikeus

Sakari Laukkanen, laamanni

Jakelu

Oikeusministeriö

Digital PDF Signature / Digitaalinen PDF-allekirjoitus

Sakari Laukkanen

Laamanni

Lapin käräjäoikeus

sakari.laukkanen@oikeus.fi